

ירושלים, מס' 121

שנת 1395

Les Chrestiens de la saincture et ainsi les Juif qui en celle saincte cite sont demorans ont certains lieux en certaines rues ou est leur residence.

מקור: Le Saint Voyage de Jherusalem du Seigneur d'Anglure, ed. F. Bonnardot . A. Longnon, Paris 1878, p. 40.

תרגום

לנוצרים המזרחיים וגם ליהודים הגרים בעיר-קודש זו יש מקומות מסוימים ברחובות מסוימים שהם מקום מושבם.¹

1 הכותב, אוגיייה (Ogier) השמיני, אדון אנגלור (Anglure) מאז שנת 1383 (1360–1412), יצא למסע לארץ-ישראל לאחר שהסתבך בפרשת אונס. וראה להלן, מס' 122 והערה 1 שם.

ירושלים, מס' 122

שנת 1395

Vous devez savoir que Jerusalem est une grande et belle cite, quoiqu'elle soit occupee par les Sarrasins, et si peulee que c'est merveille. Les rues ou l'on vend les marchandises sont tres belles --- En ces rues demeurent les Sarrasins seuls et non autres, les chretiens et les juifs ayant des quartiers a part.

מקור: Relation d'un voyage de Metz a Jerusalem entrepris en 1395 par quatre chevaliers Messins, ed. E. d'Huart, L'Austrasie – Revue du Nord-Est de la France, III (1838), p. 162.

תרגום

עליכם לדעת, שירושלים היא עיר גדולה ויפה, אף-על-פי שהיא בידי הסאראצנים, והיא מאוכלסת להפליא. הרחובות שמוכרים בהם סחורות הם יפים ביותר --- ברחובות אלה שוכנים הסאראצנים בלבד, ואילו לנוצרים וליהודים יש רבעים נפרדים.¹

1 לפנינו נוסח נוסף של חיבור הנוסע אוגיייה דה-אנגלור (לעיל, 121), ומן-הסתם הוא הטוב שבשני הנוסחים. על היחס בין שני הנוסחים ראה: Le Saint Voyage de Jherusalem du Seigneur d'Anglure, ed. F. Bonnardot . A. Longnon, Paris 1878, pp. XX-XXI.

ירושלים, מס' 123

שנת 1395

(תקציר) בארכיון הכתר של אראגון נשתמר צו מאת המלך חואן I, מיום 21 באפריל 1395, המורה לבעלי הספינות ולכל הפקידים המלכותיים להגן על שמואל אינפנטה ואשתו, שמואל דה מנסיליה, אשתו וחמשת בניו, יצחק דה ואלנסיה, אשתו וחמשת בניו, כולם יהודים קסטיליאנים העושים את דרכם לירושלים.

מקור: ארכיון הכתר של אראגון בברצלונה, תעודות חואן I, תיבה 8, מס' 867.

פורסם: Y. T. Assis : J. Viellard, Pelerins d'Espagne a la fin du Moyen Age, Homenatge a Antoni Rubio i Lluch, Barcelona 1936, II, p. 270 [Ed.], The Jews in the Crown of Aragon: Regesta of the 'Cartas Reales' in the Archivo de la Corona de Aragon, II: 1327–1492, No. 1238, Jerusalem 1994

ספרות: י' בער, קרית ספר, יד (תרצ"ז), עמ' 477; ב"צ דינור, "תנועת עלייה לארץ-ישראל אחרי גזירת קנ"א", ציון, לב (תשכ"ז), עמ' 164; הקר, עליית יהודי ספרד (קתדרה), עמ' 14 (וראה צילום התעודה, שם, עמ' 13).

שנת 7/1396

ירושלים, מס' 124

נשלם ספר זה, הנקרא ספר המלמד,¹ על ידי העלוב והנכלם, המיחל ומקווה לתשועת אלהיו וצורו, הוא אלהים חיים ומלך עולם, אברהם בן ר' יצחק ז' (כר) צ' (דיק) (לברכה) הירושלמי,² קטן התלמידים, לבחור הנעים ילד שעשועים --- הח' (בר) ר' ישראל שי' (חיה) בן מרי ורבי המובהק --- ה' (רב) ר' אלחנן³ זכרו לחיי --- עד יהי שמו כשמן הטוב היורד על הזֶקֶן.⁴

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, 41, דף 142 ע"ב – קולופון ס' מלמד התלמידים לר' יעקב אנטולי.

פורסם: H. Cassuto, Codices Vaticani Hebraici, Codices I-115, Vatican 1956, pp. 55–56; בית-אריה, כתבי-יד, עמ' 265–266.

ספרות: ריינר, בין אשכנז לירושלים, עמ' 55–56 והערה 111 שם.

- 1 ס' מלמד התלמידים לר' יעקב אנטולי.
- 2 ראה עליו להלן, מס' 127, הערה 8.
- 3 אין בידנו ידיעות ברורות על האיש. על ההסכמה שצורפה לכתב-החרם מירושלים (לעיל, מס' 101) חתם ישראל בן אלחנן האשכנזי. החתימה נעשתה בקנדיאה בשנת 1377, בקירוב, ולכן לא ייתכן, כי המדובר בבחור הנוכר כאן. עם זאת ייתכן, כי הכתיבה האשכנזית של כתב-היד וצירוף השמות מלמדים, כי המדובר במשפחה אשכנזית בקנדיאה, שצירוף השמות וחילופיו הופיעו בה פעמים אחדות.
- 4 שנת קנ"ז / 7/1396.

שנת 1399

ירושלים, מס' 125

וכתב אסיר התקוה הירושלמי¹ להח' (בר) ר' יעקב טעמלין בן ר' שמואל² ז' (כרונו) (לברכה), והעתקתיו מכתב יד מ' (ורנו) (ור' (בנו) פרחיה בן) כ' (בוד) ר' משה³ ז' (כרונו) (לח' (העולם) ה' (בא), איש ירושלים ודיינה ז' (כרונו) (לברכה).

מקור: כ"י מוסקווה, ספריית המדינה, אוסף גינצבורג, 606, דף 82 ע"א – קולופון בתוך קובץ חיבורים בקבלה.

פורסם: בית-אריה, כתבי-יד, עמ' 266.

ספרות: ריינר, בין אשכנז לירושלים, עמ' 54–55.

- 1 הלוא הוא אברהם אסיר התקוה הירושלמי. וראה עליו להלן, מס' 127, הערה 8.
- 2 על ר' טעמלין אין בידנו ידיעות ברורות ממקור אחר. בן אחר למשפחת טעמלין, אברהם בן שמואל טעמלין, העתיק בין שנת 1380 לשנת 1391 את כ"י מוסקווה, ספריית המדינה, אוסף גינצבורג, 182 (וראה לעיל, מס' 113). עם החותמים על ההסכמה שצורפה אחרי שנת 1377 לכתב-חרם בירושלים נמנה גם יעקב בן שמואל (וראה לעיל, מס' 101 והערה 10 שם). הצעת-זיהוי המבוססת על הנתונים הנ"ל ראה: בית-אריה, כתבי-יד, עמ' 264. יעקב בן שמואל נזכר גם בקולופון הנדפס לעיל, מס' 108, אך ראה שם הערה 2.
- 3 ראה להלן, מס' 127, הערה 6.

שנת 1399

ירושלים, מס' 126

וכתבתיו אני אסיר התקוה אברהם הירושלמי¹ להח' (בר) ר' יעקב בן ר' שמואל טעמלין² בוניזיא, והשלמתיו ביום שלישי כ"א ימים לחודש שבט שנת ז' (לה' וְחָזָה לַפְרֵט.³ והעתקתיו מכתבת יד מ' (ורנו) (רב) ר' פרחיה, איש ירושלים ודיינה ז' (כר) צ' (דיק) (לברכה).

מקור: כ"י מוסקווה, ספריית המדינה, אוסף גינצבורג, 606, דף 90 ע"ב – קולופון בתוך קובץ חיבורים בקבלה.

פורסם: בית-אריה, כתבי-יד, עמ' 266–267.

ספרות: ריינר, בין אשכנז לירושלים, עמ' 54–55.

- 1 הלוא הוא אברהם אסיר התקוה הירושלמי. וראה עליו להלן, מס' 127, הערה 8.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

2 ראה לעיל, מס' 125, הערה 2.

3 שנת קנ"ט / 1399. וראה: בית-אריה, כתבי-יד, עמ' 267, הערה 76.

שנת 1399

ירושלים, מס' 127

נחתם, ת(הלה) ל(אל) עליון) על(ל) י(ד) המיחל והמקוה מקוה ישראל ביום ה' י"ב אלול שנת קט"ז וגדול שם הוא,² פרשת(ת) ונתנו ה' אלהיך בידך.³ והעתקתי מספר הח(בר) ר' מנחם ציון⁴ ס(ימנו) ט(וב), שהוא כת(ב) יד מורי ת"ר⁵ פרחיה ב(ן) ר' משה⁶ ז(כרונו) ל(חיי) ה(עולם) ה(בא), דיין של ירושלים עיר הקדש, ת(בנה) ו(תכונ) ב(מהרה) ב(ימינו), בכרך שיציל במדינת ווריאול⁷ --- אברהם ב(ן) ר' יצחק ז(כרונו) ל(ברכה) הירושלמי.⁸

מקור: כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, heb. 803, דף 39 ע"ב – קולופון ס' מערכת האלוהות.

פורסם: אוצר כתבי-יד עבריים, א: 71; בית-אריה, כתבי-יד, עמ' 267–268.

ספרות: 20–18 pp. S. Munk, *Manuscripts hebreux de l'Oratoire a la Bibliotheque nationale de Paris, Frankfurt a/M 1911*, pp. 18–20; ריינר, בין אשכנז לירושלים, עמ' 55–56; מ' בית-אריה, "כתב יד פאריס, ספרייה לאומית Hebr. 803", קרית ספר, ס' (תשמ"ח), עמ' 332.

1 14 באוגוסט 1399.

2 איוב ג: יט.

3 פרשת "כי תצא" (דברים כא).

4 מנחם ציון הוא בעל הספר שממנו הועתק כתב-היד שלפנינו בידי פרחיה בן משה, הדיין הירושלמי. מנחם ציון הוא שמו של בעל ס' הציוני על התורה, שנמנה עם תלמידי ר' יצחק הלוי אסיר התקוה בירושלים לפני שנת 1377. וראה עליו לעיל, מס' 100. הידיעה שלפנינו היא היחידה שנוכרת בה שהותו באיטליה. בשנת 1384 חתם את ספרו בקלן שבאשכנז, ועל קורותיו מאז אין בידנו שום ידיעות. התואר – "חבר" ולא "מורנו" – אינו אומר דבר, שכן גם מן המקורות המזכירים את בעל ס' הציוני אין ללמוד בבירור אם נתכנה בתואר "מורנו". וראה: ג' שלום, קרית ספר, כא (תש"ד-תש"ה), עמ' 291, הערה 13. שלום טוען, כי מנחם ציון דילן אינו מחבר ס' הציוני, אך לטענתו אין יסוד, שכן גם בכתב-היד שלפנינו אין זכר לשם "ס' המערכת", שעל העדרו מבסס שלום את טיעונו.

5 אולי לפנינו שיבוש של ח"ר או של מו"ר.

6 הדיין פרחיה בן משה נודע רק מקולופון זה ומקולופון כ"י מוסקוה, גינצבורג 606 (לעיל, מס' 125–126). דומה, שר' פרחיה היה מקובל, שכן שני הספרים שהועתקו מספרייתו הם ספרי קבלה. שמו מעיד, כנראה, שלא היה אשכנזי.

7 שיציל (Sacile) שבמדינת פריאולי (Friuli).

8 על-פי הכתיבה הביזאנטית של כתב-היד שלפנינו קבע בית-אריה, כי המעתיק אינו אברהם בן יצחק הירושלמי, שכן הלה העתיק בשנת 7/1396 את כ"י ואטיקאן 41 בכתיבה אשכנזית (וראה לעיל, מס' 124). ואולם, כתב-היד שלפנינו, לרבות הקולופון, אינו אלא העתקה של כתב-היד, שכללה גם את הקולופון המקורי. זאת ועוד, לשני האנשים, כביכול, ששם אברהם בן יצחק ביוגרפיה זהה לחלוטין: תקופה זהה ושהות בירושלים ועזיבתה באותו פרק-הזמן, מלבד מטבעות-הלשון הזהים בשני הקולופונים. המדובר, כנראה, במעתיק אחד, שהעתיק ארבעה כתבי-יד וכן את כ"י ואטיקאן 41 (לעיל, מס' 124) וכ"י מוסקוה, גינצבורג 606 (לעיל, מס' 125–126). דומה, כי המעתיק זהה עם אברהם אסיר התקוה הירושלמי, שתרגם מערבית את המאמר על המטבעות, המשקלות והמידות לר' אברהם עקנין. וראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה מן המחצית השנייה של המאה הארבע-עשרה. ר' אברהם בן יצחק נמנה, כנראה, עם חברות העולים מאשכנז אחרי מאורעות "המוות השחור", יחד עם ר' יצחק הלוי אסיר התקוה.

לפני שנת 1401

ירושלים, מס' 128

זה הספר חבר הפילוסוף המעולה רבנו אליהו הירושלמי, איש האלהים, וקראו אדרת האמונה.¹

מקור: כ"י פירנצה, ספריית לורנציאנה, Or. 495, דף ו ע"א – כותרת לס' אדרת האמונה 1.

פורסם: א' קופפר, "זיהוי כתבי-יד במכון לתצלומי כתבי-יד עבריים", דברי הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות, ה, ירושלים תשכ"ט, עמ' 135.

ספרות: ש' רוזנברג, "ספר ההגיון לר' אליהו בן אליעזר הירושלמי", דעת, א (תשל"ח), עמ' 6365 (וראה ביבליוגרפיה נוספת בהערות 15, שם).

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

1 המחבר הוא הפילוסוף האשכנזי אליהו בן אליעזר, שחי במחצית השנייה של המאה הי"ד בירושלים. משם עקר, כנראה, לקנדיאה, ומשום כך כונה לעתים גם אליהו מקנדיאה. כינוי אחר היה אליהו הירושלמי, שאינו אלא צורה ביזאנטית. תאריך מותו שרד ברשימה משפחתית בכ"י ואטיקאן 147: "נתבקש בישיבה של מעלה כבוד הרב רבנא אליהו הפילוסוף האלוהי --- בחודש אדר, ג' בו, יום ד' לשבוע הקס"א --- בן שמונים ואחד שנה." נוסף על ס' אדרת האמונה, שהוא חיבור שיטתי על יסודות האמונה, חיבר: "פירוש על הז' פרקים של החלק הג' מספר המורה" (כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, heb. 1060, דף 19 ע"א), ס' יסוד מורא – פירוש לאיוב, פירוש לס' הבהיר וס' חשק. וראה: א' קופפר, סיני, נח (תשכ"ד), עמ' רלא, הערה 11. כתב-יד נוסף של החיבור שלפנינו שמור אף הוא בספריית לורנציאנה, וסימולו Or. 494. שני כתבי-היד הועתקו בוויניציה בין שנת רל"ה לשנת רל"ו.

ירושלים, מס' 129

לפני שנת 1401

אמר צעיר התלמידים שבתני הכהן, הגולה מארץ תוגרמה אל ארץ קדר, לרעות גדרות רעיוני אל משכנות הרועים וללקט מבין עמרי נדיבים ושועים שבלי דעת ומזמה¹ --- ואשים בלבי לשוטט במדינות ובפלכים --- ויהי היום וישאני רוח ויבאני ירושלימה, ואשתומם אל המראה הגדול הזה --- ואפול מלא קומתי ארצה --- ואתעורר משנת אולתי ומתרדמת סכלותי, ואשא עיני וארא, והנה איש עומד לנגדי --- ויאמר לי: מה לך נרדם, הלא אנכי אליהו התשבי,² אשר צרי מלי יחיו הנשוכים --- ולהג הגיוני יורה הנבוכים ואם יש לך כח לעמוד בהיכל המלך, תהיה באכלי שלחני ---³ ואפיל תחינתי לפני כל מְעַבְדֵי אלה --- ואם ימצא בו דבר הגון ומתוקן, ידע כי גנוב הוא אתי מחסדי מורי רבי (החכם) הר(ב) ר' אליהו הפילוסוף.

מקור: כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, heb. 707, מדף 35 ע"א עד דף 36 ע"א – מתוך מבוא לפירוש פילוסופי לפרקים בס' בראשית של ר' שבתאי הכהן.

פירושים: ש' רוזנברג, "מפגש פילוסופי בירושלים בסוף המאה הארבע-עשרה", שלם, ד (תשמ"ד), עמ' 423–424.

ספרות: ראה לעיל, מס' 128.

- 1 הפתיחה כתובה בלשון מקראית. בחלק הראשון שואב המחבר משפתו של שיר-השירים ומדמה את יחסו-הוא לחכמה אל יחסו של אוהב לאהובתו; בחלקו השני הוא משתמש בלשון פרקי ההקדשה שבספרי הנביאים, במגמה לתאר את תחושת ההתגלות שבפגישתו עם הפילוסוף שעתיד להיות רבו.
- 2 לדעת המהדיר הכוונה לפילוסוף האשכנזי אליהו בן אליעזר (ראה עליו לעיל, מס' 128, הערה 1). המהדיר מזהה את הכותב, שבתני, עם שבתאי בן ישעיהו באלבו, מעתיק כתב-יד שונים בפילוסופיה, כגון כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, heb. 698, שהועתק בשנת ק"ס / 1400 ומכיל את פירוש ר' משה נרבוני לס' מורה נבוכים; כ"י בודפשט, ספריית האקדמיה ההונגרית למדעים, אוסף קאופמן, 287, שהועתק בשנת קס"ד / 1404 ומכיל את ס' כוונות הפילוסופים לאלגזאלי; וכ"י קיימברג, ספריית האוניברסיטה, 377, המכיל חיבורים שונים בפילוסופיה, בהלכה ובפרשנות, ובו רישום – כמו בחיבורים אחרים (וראה, למשל, הערך "עכו", מס' 69) – של שושלת המשפחה של בית באלבו. העתקות אלו נעשו סמוך מאוד למותו של אליהו בן אליעזר בשנת 1401. על משפחת באלבו ראה: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 185; צ' מלאכי, קרית ספר, מא (תשכ"ו), עמ' 392. שבתאי נוסף, שנמנה אף הוא, כנראה, עם משפחת באלבו וכונה "ירושלמי", נזכר בתקנות קנדיאה, וייתכן, כי המדובר באותו האדם (ראה להלן, תת-המדור "ירושלמי", מס' 33).
- 3 כלומר, תלמד בישיבת.

ירושלים, מס' 130

שלהי המאה הי"ד או ראשית המאה הט"ו

ויהי בהיותי במחנה ויניציאה,¹ והנה שר וגדול בישראל בא הלוד וקרוב לקראתי, שמו (מורנו) הר(ב) ר' יוסף ירושלמי,² הלא הרב המחזיק הישיבה הגדולה שבכל ארץ איטליה, ויוסף הוא השליט על ישיבת ברישא³ ולומדיה. ויבא וישב עמדי וישאלני ויאמר: יברכך ה', אי מזה עיר אתה ומאין תבא? ואומר אליו מקאנדיאה אנכי, ואת ה' אלהיך אני דורש, וגליתי ממקומי ללמוד תורה --- ויוסף יוסף לשאלני, בן מי אתה העלם? ואשיב לו על כל אשר שאלני. וכשמוע את שמע משפחת אדוני אבי ויחל לחבבני ויתן לי את ידו וישקני מנשיקות פיהו ויברכני וישאלני, ויאמר: הידעת בני מה היה לך (מורנו) הר(ב) ר' שבתאי קאפשאל ז(כרונו) ל(ברכה), אשר היה מימי קדם קדמתה נגיד בירושלים⁴ ת(בנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו)? ואומר: לא אדוני, כי היה קדמון מאד, אלא ששמעתי מפי א(דוני) א(ב), י(שמרהו) צ(ורו) ו(קונו), שהיה מאבות אבותי --- ויאמר אלי: בני, יודע [לך] כי אבותי היו דרים בירושלים עיר הקדש, ושם היה רב מופלג ומקובל נגיד בירושלים, שמו ר' שבתאי קפשאל ז(כרונו) ל(ברכה), ואבותי למדו לפניו ושתו מים ממימו ועל(ל) כ(ן), כיון שאתה ממשפחתו, בא נא עמדי ואטיבה עמך. ואחר(ך) כ(ך) שאל ממני אם בידי אדוני אבי נמצאים ספריו ופרושי שיתקן ע(ל) ד(רך) הקבלה בתורה, אכתוב(ב) לכבודו להעתיקם לו, ואפילו(ל) בדמים יקרים. ואעש כן, ואכתוב למורי אבי את תוכן שאלתו וישיבני מ(ורי) א(ב), כי לא הגיעו בידי מעולם מפרושי הרב הנז(כר), אך שמע מהם, כי הם נמצאים בירושלים בידי אנשים מקובלים.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

מקור: סדר אליהו זוטא, ב, עמ' 252–253.

פורסם: J. Porges, Elie Capsalie et sa Chronique de Venise, REJ, LXXIX (1924), p. 38.

ספרות: ש' אסף, תרביץ, ג (תרצ"ב), עמ' 347; אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 241; הקר, הנגידות, עמ' 127–128.

1 המחבר, ר' אליהו קפסאלי, הגיע לוויניציה בכסליו רס"ט / נובמבר 1508.

2 בהמשך החיבור (עמ' 258 והערה 171) נאמר עליו, שהוא קרובו של ר' יוסף קאשטיל פראנקו, עשיר מברישא, שמינה את ר' יוסף לראש ישיבה שם. דומה, כי ר' יוסף מעולם לא היה בירושלים, וכי את הכינוי "ירושלמי" ירש מאבותיו, שבהם תלה את ידיעותיו על ר' שבתאי הנגיד וספריו. ראה להלן, מס' 192, הערה 1.

3 Brescia.

4 על מוסד הנגידות בירושלים נודע עד כה מעט, בעיקר מתעודה מן המחצית השנייה של המאה הטי"ו, שבה נזכר התואר "וויצו נגיד" (וראה להלן, מס' 223, 225). דומה, שראשיתו של התפקיד בשנת 1376, עם העלאת ירושלים למעמד של פרובינציה בפני עצמה – "ניאבה" – ובעקבות זה ייסוד מוסדות מימשל. וראה: א' אשתור, "ירושלים בימי הביניים המאוחרים", ירושלים – מחקרי ארץ-ישראל, ב: ה (תשט"ו), עמ' צא. על שבתאי הנגיד אין בידנו ידיעות זולת אלו המובאות כאן. ראוי לציין, כי השם שבתאי נזכר פעמים אחדות בתעודות משלהי המאה הי"ד. שבתאי בן ישעיה, שמוצאו מקנדיאה, העתיק חיבורים שונים בפילוסופיה, ואף חיבר פירוש פילוסופי על ס' בראשית (וראה לעיל, מס' 129 והערה 2 שם; ולהלן, מס' 161). ייתכן, כי השואל מתכוון אליו.